

BANKOVÝ SEKTOR SLOVENSKEJ REPUBLIKY

VÝVOJ, REŠTRUKTURALIZÁCIA A PRIVATIZÁCIA

II. časť

Ing. Dana Tkáčová, Národohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave

Pokračovanie z č. 8/2001

Problémy bankovníctva na Slovensku od roku 1993

Z kvantitatívneho hľadiska môžeme stav komerčného bankovníctva u nás považovať za vyhovujúci. Aby banky spĺňali určitý štandard aj z hľadiska kvalitatívneho, je potrebné vyriešiť rad problémov. K najzávažnejším z nich patria:

- nedodržiavanie kapitálovej primeranosti,
- nedostatok dlhodobých finančných zdrojov,
- existencia tzv. zlých úverov,
- prevládajúce štátne vlastníctvo v najväčších bankách.

Kapitálová primeranosť

Nakoľko je kapitál banky považovaný za najvhodnejší zdroj ochrany pred insolventnosťou – vo všetkých vyspelých ekonomikách sa mu venuje veľká pozornosť.

Z kapitálu banky je možné pokryť prípadné straty z aktív, bez ohrozenia vkladov klientov. Podmienkou však je „primeraná“ výška kapitálu.

Ukazovatele kapitálovej primeranosti sú zjednotené v medzinárodnom meradle. Najvýznamnejším ukazovateľom je tzv. Cooke-Ratio (capital assets ratio), definovaný ako pomer kapitálu k súčtu tzv. rizikovo-vážených aktív a úverových mimosúvahových položiek. Výška kapitálovej primeranosti závisí priamo úmerne od výšky kapitálu a nepriamo úmerne od výšky rizikovo vážených aktív a mimosúvahových položiek. Banka môže výšku kapitálovej primeranosti ovplyvniť (zvýšiť ju) dvojakým spôsobom. Buď zvýšením kapitálu, alebo znížením objemu rizikovo-vážených aktív. Navýšenie kapitálu banky emisiou cenných papierov pri rovnakom zisku vedie k zníženiu hodnoty akcie, a tým k zníženiu vlastníckych podielov akcionárov, čo má u nich negatívny ohlas.

Banka môže znížiť objem rizikovo vážených aktív tým, že zníži objem poskytovaných úverov s vyššími rizikovými váhami, resp. bude sa orientovať na málo rizikové aktivity – napr. nákup štátnych cenných papierov, alebo začne podnikáť v alternatívnych aktivitách, napr. relatívne bezpečné syndikalizované úvery a iné.

Vysoký ukazovateľ kapitálovej primeranosti hovorí o nízkej výnosovosti aktív, inými slovami, banka „málo podniká“. Nízky koeficient kapitálovej primeranosti je ukazovateľom vysokej rizikovosti bankovej činnosti. Zmedzinárodnenie podmienok bankového podnikania chráni banky pred vysokými rizikami. V záujme zachovania rovnakých konkurenčných podmienok, by zrejme podobné opatrenia, ako je ukazovateľ

kapitálovej primeranosti, mali byť uvedené do života aj pre všetky ostatné inštitúcie, poskytujúce služby podobné bankovým. Vývoj kapitálovej primeranosti v slovenskom bankovom sektore, s dôrazom na transformujúce sa banky, dokumentujú nasledujúce ukazovatele:

Rok 1993 – komerčné banky mali stanovené dosiahnuť tzv. Cookov minimálny štandard do konca roku 1996. Do 31. 12. 1993 mali banky dosiahnuť výšku 6,25 %, čo všetky splnili.

Rok 1994 – od 31. 1. 1994 sa mení metodika výpočtu kapitálovej primeranosti. Z tohto dôvodu nie je možné navzájom porovnávať údaje o vývoji kapitálovej primeranosti podľa rokov, pretože sú neporovnateľné. Môžeme hodnotiť stav kapitálovej primeranosti za ten – ktorý rok, jeho plnenie, resp. neplnenie jednotlivými bankami a dôvody tohto stavu.

Banky, ktoré vznikli pred rokom 1991 musia dodržiavať kapitálovú primeranosť minimálne 6,75 %. Banky túto povinnosť splnili. Banky, ktoré boli založené po 31. 12. 1991 musia dodržiavať kapitálovú primeranosť na úrovni 8 %. Všetky banky túto povinnosť splnili. Konsolidačná banka nedodržala uvedený limit, zrejme z dôvodu vysokého objemu rizikových aktív.

Rok 1995 – kapitálová primeranosť sa počíta podľa opatrenia č. 3 NBS z 3. marca 1995. Transformujúce sa banky (VÚB, a. s., IRB, a. s., SLSP, a. s.) majú výnimku pri výpočte kapitálovej primeranosti. Banky dodržali stanovený 8 % limit. Transformujúce sa banky limit nedodržali – 7,25 %.

Rok 1996 – limit kapitálovej primeranosti splnili všetky banky zaradené do druhej a tretej skupiny (banky s univerzálnou licenciou a stavebné sporiteľne). Uvedený ukazovateľ vykazuje v porovnaní s rokom 1995 nižšiu hodnotu. (Ukazovatele môžeme porovnať, nakoľko sú za roky 1995 a 1996 počítané podľa rovnakej metodiky.) Zníženie ukazovateľa je dôsledkom rastu podnikateľskej aktivity uvedených bánk. Limit kapitálovej primeranosti aj napriek prijatým podriadeným dlhom (VÚB, a. s., – 3,2 mld. Sk, SLSP, a. s., – 2, 65 mld. Sk a IRB, a. s., – 200 mil. Sk) neplnia transformujúce sa banky. Aj pri uplatnení výnimky pre výpočet kapitálovej primeranosti, platnej do 31. 12. 1996, uvedený limit splnila len SLSP, a. s., – 8,30 %. Priemer za uvedené tri banky za rok 1996 predstavoval 5,40 %.

Rok 1997 – NBS stanovuje všetkým bankám od 1. 1. 1997 limit kapitálovej primeranosti 8 %. Uvedenú podmienku nespĺnili štyri banky, z toho tri transformujúce sa akciové spoločnosti a jeden štátny peňažný ústav. Z tohto dôvodu si NBS vyžiadala aktualizované reštrukturalizačné projekty, pričom stanovila štvrtročné záväzné limity tak, aby banky dosiahli osempercentný limit do konca roku 1999.

Kapitál pre výpočet kapitálovej primeranosti mal k 31. 12.

1997 hodnotu 35 375,7 mil. Sk, čo je zvýšenie oproti roku 1996 o 33,8 %. Za celý bankový sektor, k tomu istému dátumu, predstavovali rizikovo vážené aktíva sumu 352 729,3 mil. Sk, čo je zvýšenie oproti roku 1996 o 3,1 %.

Rok 1998 – prvý štvrtrok tohto roka je charakterizovaný poklesom kapitálovej primeranosti, čo je spôsobené pomalším rastom kapitálu pre hodnotenie kapitálovej primeranosti za bankový sektor a nárastom odpočítateľných položiek (o 15,9 %). Ide predovšetkým o nárast nekrytej predpokladanej straty, nárast vlastného kapitálu a nárast rezerv na krytie strát a podriadených dlhov. V transformujúcich sa bankách a v Konsolidačnej banke, š. p. ú., chýbal v decembri 1998 celkový objem kapitálových zdrojov vo výške viac ako 32 mld. Sk na dosiahnutie 8 % úrovne kapitálovej primeranosti.

Rok 1999 – k 30. 6. 1999 uvedeným bankám na vykrytie kapitálovej primeranosti chýbalo viac ako 43 mld. Sk, a v bankovom sektore vzrástla potreba zdrojov na dosiahnutie potrebnej kapitálovej primeranosti na 44,6 mld. Sk.

Na základe ukazovateľa kapitálovej primeranosti nie je možné presne, z kvalitatívneho hľadiska, posúdiť úroveň tej – ktorej banky. Platí to predovšetkým pri porovnávaní bánk v medzinárodnom meradle a za dlhšie časové obdobia. Dôvodom je skutočnosť, že metodiky výpočtu uvedeného ukazovateľa sa často menia a nedochádza k presnej časovej koordinácii pri ich zavedení do metodiky výpočtu. Z tohto dôvodu môžeme len konštatovať splnenie, resp. nesplnenie uvedeného ukazovateľa konkrétnou bankou, resp. porovnať banky pôsobiace v určitej krajine za obdobia, keď bola metodika výpočtu tohto ukazovateľa rovnaká.

Nedostatok dlhodobých finančných zdrojov

Slovenské banky nedisponujú dostatkom dlhodobých finančných zdrojov. Napriek tomu, že v bankovom sektore postupne rastie podiel terminovaných vkladov, čo do značnej miery napomáha zabezpečeniu likvidity, v ich časovej štruktúre však dlhodobo prevládajú krátkodobé vklady. (pozri tab. č. 1) Je to mimoriadne závažná skutočnosť z hľadiska potrieb dlhodobých úverových zdrojov.

Tab. č. 1 Štruktúra vkladov od roku 1993¹

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Korunové vklady celkom	100	100	100	100	100	100
V tom:						
Krátkodobé	73,5	73,6	71,9	72,4	73,2	73,8
Strednodobé	23,0	22,9	21,6	20,8	18,5	17,5
Dlhodobé	3,5	3,4	6,5	6,8	8,3	8,5

¹ Správa o menovom vývoji v SR za roky 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998.

Existencia tzv. zlých úverov

Jedným z problémov, ktorý vznikol v procese tvorby zákla-

Tab. č. 2 Štruktúra vkladov od roku 1993¹

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Korunové vklady celkom	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
V tom:								
Krátkodobé	34,8	37,2	36,7	40,6	40,2	40,4	32,6	36,8
Strednodobé	20,5	18,2	19,9	20,9	22,6	22,9	37,5	36,3
Dlhodobé	44,7	44,6	43,4	38,5	37,1	36,3	29,9	26,9

¹ Správa o menovom vývoji v SR za roky 1993 – 2000.

dov bankového podnikania na začiatku 90-tych rokov a ktorý podstatnou mierou prispieva k nabaľovaniu problémov v bankách, predovšetkým transformujúcich sa, je kvalita úverového portfólia, vyjadrená mierou jeho návratnosti a reprodukcie.

V našich bankách neustále narastal podiel úverov, ktorých splácanie oproti dohodnutým splátkovým termínom meškalo. Väčším problémom je však nárast úverov, ktoré nie sú splácané vôbec, teda z pohľadu banky ich klasifikujeme ako stratové. Likvidita a efektívnosť komerčných bánk je priamo závislá od návratnosti úverov a to tým viac, čím je podiel úverov na celkových aktívach vyšší.

Tab. č. 3 Klasifikované pohľadávky 1993 – 2000 (v mil. Sk)¹

	VÚB, a. s.	IRB, a. s.	SLSP, a. s.
1993	16 156,4	4 447,3	3 050,5
1994	33 594,9	6 328,9	13 635,1
1995	39 394,0	–	–
1996	34 152,9	–	–
1997	35 316,5	–	–
1998 ²	42 606,1	7 449,4	22 863,7
1999	21 671,2	2 452,5	8 354,1
2000	9 707,3	174,7	1 858,4

¹ Údaje vybrané z materiálov NBS. Znamienko – znamená, že údaje boli nedostupné.

² V rokoch 1998, 1999 a 2000 sú uvedené klasifikované pohľadávky znížené o vytvorené opravné položky.

³ Štatistické materiály NBS. NBS 1997, 1998.

Podiel transformujúcich sa bánk na stratových pohľadávkach predstavoval v roku 1997 13 %, a v prvom kvartáli roku 1998 už 68,58 %.

Jeden balík stratových pohľadávok vznikol na začiatku 90-tych rokov, v transformujúcich sa bankách – v súvislosti so zmenou spoločenského zriadenia a vznikom nových foriem vlastníctva, predovšetkým súkromného. Vysoký objem úverov bol z bankového sektora odčerpaný, ale zároveň blokovaný pri splácaní istiny ako aj úrokov, zmenou vlastníckych vzťahov. Ďalší balík zlých úverov bol poskytnutý ešte v rámci socialistickej ekonomiky, za netrhových podmienok. Keďže uvedený stav mal mimoriadne negatívny dopad na úspory, na cenovú politiku, na likviditu bankového sektora, a tým aj na hospodárstvo, Fond národného majetku kapitálovo posilnil VÚB a IRB o sumu vyššiu ako 14 mld. Sk a viac ako 30 mld. Sk stratových úverov bolo prevedených do Konsolidačnej banky. Uvedenými opatreniami sa problematika zlých úverov v uvedených bankách nevyriešila. Výška stratových pohľadávok sa neustále zvyšovala. Príčinou ich vzniku boli jednak radikálne zmeny

spojené s transformáciou ekonomiky, politické vplyvy, chyby manažmentov a neprofesionálny prístup pracovníkov bánk a v neposlednom rade bežné riziko z určitého rozsahu poskytnutých úverov. Nakoľko sa uvedené poruchy bankového hospodárenia dotýkali nielen bankovníctva, ale celého podnikateľského prostredia, bolo nevyhnutné zrýchliť proces ozdravenia úverov. Zo strany komerčných bánk ide o reštrukturalizáciu úverového portfólia, ktorá sa začala z iniciatívy NBS v marci 1995, a to prijatím opatrení „O pravidlách hodnotenia pohľadávok a podsúvahových záväzkov bánk podľa rizík v nich obsiahnutých a pre tvorbu zdrojov na krytie týchto rizík“. Cieľom uvedeného opatrenia bolo stanoviť pravidlá pre správne vykazovanie a oceňovanie pohľadávok a podsúvahových záväzkov bánk, ktoré by zohľadňovali riziká strát v nich obsiahnuté. Pohľadávky boli rozdelené do piatich kategórií, v závislosti od dĺžky nesplácania danej pohľadávky. Na krytie možných strát – podľa opatrenia – banka vytvára v súlade so zásadou obozretnosti podnikania opravné položky, alebo rezervy v presne stanovenej výške, pričom od marca 1995 museli banky povinne vytvárať opravnú položku vo výške 100 % nominálnej hodnoty úrokov ku koncu každého roka v súvislosti so všetkými klasifikovanými pohľadávkami.

Banky do konca roka 1995 mali spracovať svoje projekty reštrukturalizácie tak, aby podľa nich v nasledujúcich troch rokoch odstránili zlé úvery zo svojich bilancí. Aby sa to mohlo zrealizovať, boli potrebné určité legislatívne predpoklady a úpravy už existujúcich právnych predpisov. Avšak nedokonalosť slovenského legislatívneho poriadku zabránila spomínanej reštrukturalizácii.

Neriešenie problémov so zlými úvermi má na banky nepriaznivý dopad:

- klesá rentabilita bánk, nakoľko sa znižuje objem aktív, ktoré by bolo možné predať vo forme úverov, čím sa znižuje celkový objem výnosových úrokov,
- úverové straty spôsobujú znižovanie celkového objemu čistej úrokovej marže, čím sa znižuje priestor na výraznejší pokles úrokových mier,
- vysoká rizikovosť úverových obchodov núti banky presúvať zdroje z úverov do menej rizikových obchodov s cennými papiermi, pričom banky investujú do nákupu takmer bezrizikových štátnych dlhopisov,
- snaha a povinnosť bánk vyplývajúca zo zákona o štandardnej úrovni likvidity a návratnosti, sa stáva ďalším faktorom, ktorý znižuje objem kapitálu, ktorý môžu banky poskytnúť svojim klientom vo forme úverov.

Ďalším problémom, ktorý zhoršoval a skresľoval hospodárske výsledky bánk bola tá skutočnosť, že banky mali v tomto období povinnosť započítavať do výnosov aj nesplácané úroky z poskytnutých úverov. Banky takto vykazovali skreslené zisky, ktoré nezodpovedali skutočnosti. Celková suma omeškaných úrokov presiahla tretinu celkových klasifikovaných pohľadávok a veľmi rýchlo rástla. (Len v prípade VÚB nárast úrokov predstavoval ročne viac ako 5 mld. Sk.) Zdaňovanie fiktívnych

ziskov oslabovalo samotné banky a negatívne vplývalo na celé národné hospodárstvo.

Na základe opatrenia NBS č. 3/1995, v roku 1995 banky začali povinne uskutočňovať kategorizáciu svojich úverových portfólií. Odrazilo sa to v zlepšenej situácii v roku 1996, kedy rast dynamiky opravných položiek a rezerv, ktorými boli kryté rizikové úvery, prevyšoval dynamiku rastu klasifikovaných pohľadávok. Avšak celková výška krytia klasifikovaných úverov nedosiahla výšku, ktorá bola potrebná na dosiahnutie potrebnej úrovne kapitálovej primeranosti vo VÚB, a. s., SLSP, a. s., v IRB, a. s., a v Konsolidačnej banke, š. p. ú. Situácia sa začala postupne zhoršovať, nakoľko sa riešili nedostatočne otázky reštrukturalizácie bankového sektora, ako aj otázky podnikateľskej sféry, čo sa prejavilo vo výraznom raste klasifikovaných pohľadávok v rokoch 1997 a 1998, predovšetkým vo vyššie uvedených bankách. Samozrejme, daný stav mal negatívny dopad na štruktúru úverového portfólia celého bankového sektora na Slovensku. Pre dokumentáciu uvádzame:

Za celý bankový sektor k 31. 12. 1997 predstavovali pohľadávky (istina) celkom sumu 524 497 769 tis. Sk. Klasifikované pohľadávky tvorili 85 299 980 tis. Sk, pričom neštandardné 7 297 218 tis. Sk, pochybné a sporné 8 627 795 tis. Sk a stratové 69 329 967 tis. Sk. Za prvý štvrtrok roka 1998 predstavovala celková suma poskytnutých úverov 548 104 044 tis. Sk. Z toho štandardné pohľadávky tvorili 398 742 268 tis. Sk, štandardné s výhradou 61 678 709 tis. Sk. Neštandardné 8 373 330 tis. Sk, pochybné a sporné 8 398 463 tis. Sk a stratové 70 906 274 tis. Sk. V priebehu roka 1998 vzrástli klasifikované pohľadávky v celom bankovom sektore o viac ako 25 000 000 tis. Sk, t. j. ich celková suma preyšovala 145 000 000 tis. Sk. Výnimkou nie je ani rok 1999, keď bol tento vývoj ešte razantnejší a k 30. 6. 1999 sa objem klasifikovaných pohľadávok vyšplhal až na výšku 166 000 000 tis. Sk. (pozri tab. č. 4).

Tento stav sa nemohol neprejavíť na raste tzv. nekrytej predpokladanej straty, ktorá je výsledkom zaostávania tvorby rezerv a opravných položiek za rastom klasifikovaných pohľadávok. Zatiaľ čo v rokoch 1996 a 1997 vývoj tzv. nekrytej predpokladanej straty zaznamenal klesajúcu tendenciu – zo 16 900 000 tis. Sk koncom roka 1995 na 12 100 000 tis. Sk v roku 1996 – k 31. 12. 1998 už predstavovala viac ako 19 300 000 tis. Sk. K 30. 6. 1999 vzrástla na objem viac ako 27 000 000 tis. Sk a k 31. 3. 2000 na viac ako 29 272 000 tis. Sk. (Výsledok je ovplyvnený nekrytou predpokladanou stratou Konsolidačnej banky, š. p. ú., Bratislava.)

Tab. č. 4

Druh úveru	K 31. 12. 1997	K 31. 3. 1998	K 31. 12. 1998	K 30. 6. 1999
Celková suma poskytnutých úverov	524 497 769	548 104 044		
Klasifikované	85 299 980		145 000 000	166 000 000
Neštandardné	7 297 218	8 373 330		
Pochybné a sporné	8 627 795	8 398 463		
Stratové	69 329 967	70 906 274		

Prameň: Štatistické materiály NBS

Pokračovanie v č. 10/2001